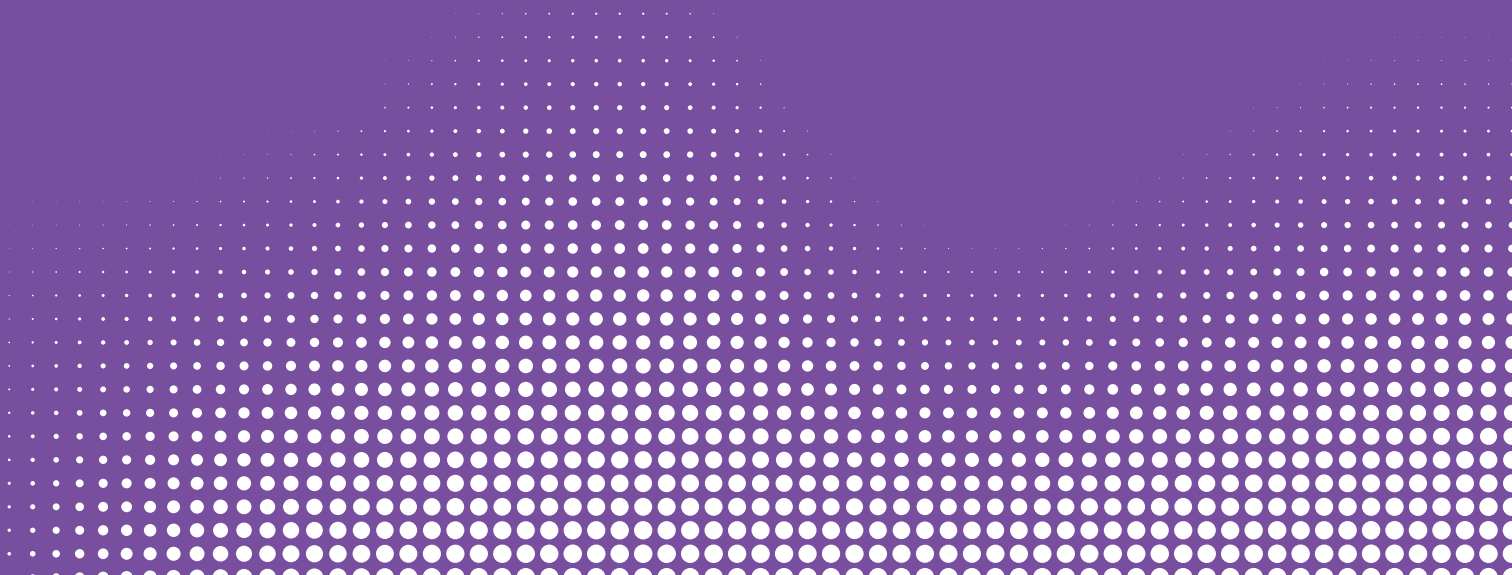

PRACHTIGE PEDAGOGIEK

Wetenschappelijke
Pedagogische
Onderzoeksmethoden

Wetenschappelijke
Pedagogische
Onderzoeksmethoden

**'Reggio is leren van je omgeving,
dus het is overal weer anders.'**

© Bohn Stafleu van Loghum is een imprint van Springer Media B.V., onderdeel van Springer Nature, 2022

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën of opnamen, hetzij op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden. Samensteller(s) en uitgever zijn zich volledig bewust van hun taak een betrouwbare uitgave te verzorgen. Niettemin kunnen zij geen aansprakelijkheid aanvaarden voor drukfouten en andere onjuistheden die eventueel in deze uitgave voorkomen. De uitgever blijft onpartijdig met betrekking tot juridische aanspraken op geografische aanwijzingen en gebiedsbeschrijvingen in de gepubliceerde landkaarten en institutionele adressen.

ISBN 978-90-368-2902-1

NUR 847

Boekontwerp: www.designworkscreative.nl

Bohn Stafleu van Loghum

Walmolen 1

Postbus 246

3990 GA Houten

Inhoudsopgave

Voorwoord 11

Inleiding 17

① Van Reggio naar Nederland 23

Inleiding 23

De bronnen 24

De ouders 24

De kinderen 26

De centra 27

Reggiopioniers in Nederland 28

Samenvatting 30

Vragen 30

Literatuur en websites 31

② Hoe ontdekken jonge kinderen de wereld 33

2.1 Ontwikkelingsstimulering 34

Projecten 35

Een rijke leeromgeving 36

Observeren en documenteren 38

Samen op ontdekkingsreis 40

2.2 Begeleiden van interacties tussen kinderen 43

Honderd talen 43

Groepscommunicatie 44

Verbindingen met de wereld 46

2.3 Wat hebben medewerkers en begeleiders nodig? 49

De ideale medewerker 50

Rondhangen in de groepen 51

Samenvatting 54

Vragen 54

Literatuur en websites 55

③ Werken in projecten 57

Inleiding 57

3.1 Zo'n project verzin je niet 58

Voorgeschreven thema's 60

3.2 Een project duurt zo lang als het leeft 61

Het project laten groeien 62

3.3 Hoe de groep het project draagt 63

3.4 Je geeft kinderen honderd werelden 66

Moederdag- en Vaderdagknutsel 68

Lange lijnen 70

Samenvatting 74

Vragen 74

Literatuur en websites 75

④ Een rijke leeromgeving 77

Inleiding 77

4.1 Een wereld om je mee te verbinden 78

Niet duur, wel duurzaam 80

Het beste van twee werelden 81

Pedagogische kracht van de ruimte 82

4.2 Een ruimte die kan bewegen en toch houvast blijft bieden 84

Fantasie en techniek 84

Kleine verschuivingen 85

De ateliers 87

4.3 Ruimte voor ontmoetingen en voor onderzoek 88

Ieder gebouw is uniek 90

Luisteren naar kinderen 92

Samenvatting 94

Vragen 94

Literatuur en websites 95

⑤ Observeren en communiceren 97

Inleiding 97

5.1 Observeren als zoektocht 98

Pedagogische blik 98

Observatiesystemen 99

Betekenis geven 100

5.2 Documenteren is tot leven brengen 103

Belangrijk werk 103

Jezelf terugzien 106

5.3 Ouders mee laten kijken 109

De blik van de ouder 110

Elkaars wereld leren kennen 111

5.4 Geschiedenis maken 113

Samen stilstaan 114

Samen terugkijken 115

Samen nadenken 116

Samenvatting 118

Vragen 118

Literatuur en websites 119

6 Samen op ontdekkingsreis 121

Inleiding 121

6.1 Eropuit met de groep 122

Kleine ontdekkingsreizen 122

Verbinding met de buurt 124

Natuur is overal 126

6.2 Over je grenzen kijken 129

Wandelen met het team 129

Bij de burens 131

Samenvatting 134

Vragen 134

Literatuur en websites 135

7 Honderd talen 137

Inleiding 138

7.1 Werken met honderd talen 136

De rijkdom van honderd talen 138

Materialen en honderd talen 139

Projecten en honderd talen 140

Honderd talen en de natuur 142

Honderd digitale talen 145

Plezier met honderd talen 146

Honderd-honderd meer 149

7.2 Kunstontmoetingen 150

Samenvatting 154

Vragen 154

Literatuur en websites 155

8 Groepscommunicatie 157

Inleiding 157

8.1 Groepssensitiviteit 158

Verbindende communicatie 158

Bescheidenheid 160

Kinderparticipatie 162

8.2 Van elkaar leren 164

Jezelf te midden van anderen 164

Elkaars pedagoog 166

Samenvatting 170

Vragen 170

Literatuur en websites 171

9 Verbindingen met de wereld 173

Inleiding 173

9.1 Verbindingen met de thuiswereld 174

Verwachtingen 174

Vertrouwensrelatie 177

Participatie 180

9.2 Verbindingen met de cultuur 182

Opvang en onderwijs 182

De buurt 183

Samenvatting 186

Vragen 186

Literatuur 187

10 Een korte terugblik 189

Projecten 189

Een rijke leeromgeving 190

Observeren en documenteren 190

Samen op ontdekkingsreis 190

Honderd talen 191

Groepscommunicatie 191

Verbindingen met de wereld 191

Inspiratie 192

Literatuuroverzicht 192

Websites 195

Bijlage 1

De kind(er)centra 197

Bijlage 2

Verantwoording van de afbeeldingen
en het gebruik van bronnen uit
Reggio Emilia 199

Voorwoord

Wat is Reggio?

Reggio Emilia is een stad in Noord-Italië. Een prachtige stad waar veel mensen uit de Nederlandse kinderopvang en het basisonderwijs op studiereis zijn geweest om er de kindercentra en de scholen te bezoeken. Daar, in Reggio Emilia is een pedagogische visie en werkwijze ontwikkeld die veel ruimte biedt aan de eigen activiteit en creativiteit van kinderen en het gezamenlijk leerproces in de groep. Men gaat uit van de kracht van kinderen en hun vermogen om zich al op jonge leeftijd met de wereld om zich heen te verbinden.

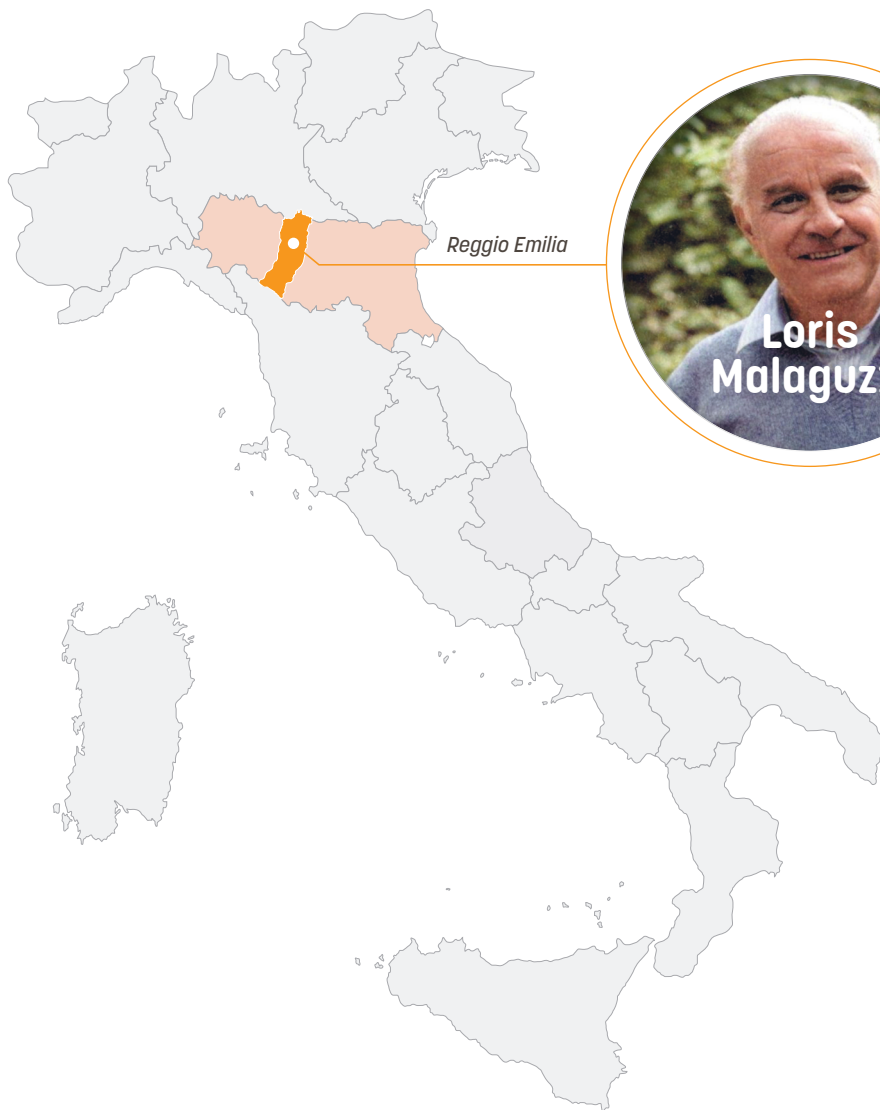
Bezoekers kwamen enthousiast terug uit Reggio en veel mensen wilden ermee aan de slag gaan in Nederland. Het werd al snel duidelijk dat Reggio in Nederland iets anders is dan Reggio in Italië. Dat is ook het uitgangspunt van dit boek. Centrale vraag in dit boek is hoe de pedagogische visie uit Reggio Emilia vandaag de dag als inspiratiebron kan worden gebruikt in de kinderopvang en het onderwijs aan jonge

kinderen in Nederland. Aan de hand van praktische voorbeelden uit Nederlandse kindcentra (kindercentra en basisscholen) wil ik deze vraag beantwoorden.

Kort samengevat: Reggio Emilia staat voor een stad in Noord-Italië en de werkwijze met jonge kinderen daar. Reggiopedagogiek staat voor een pedagogische visie. Uit die visie haal ik zeven thema's naar voren die het werken met jonge kinderen in Nederland kunnen inspireren. De thema's zijn: werken in projecten, een rijke leeromgeving, observeren en documenteren, samen op ontdekkingsreis, honderd talen, groepscommunicatie en verbindingen met de buitenwereld.

Hoe het begon

In 2000 maakte ik een studiereis naar Reggio Emilia. Ik werkte als pedagoog bij een grote organisatie voor kinderopvang in Den Haag en Reggio begon toen juist populair te worden in de Nederlandse kinderopvang.

Reggio Emilia

**Loris
Malaguzzi**

Twintig jaar later lijkt het of de Reggio-pedagogiek wat op de achtergrond is geraakt. Misschien komt het door de ontwikkeling van de stroom aan Voor- en vroegschoolse Educatie (VVE) programma's? Wat ook meespeelt, is dat sommige kleine kindercentra hun eigen Reggio-werkwijze aanpassen als ze onderdeel worden van een grote organisatie. Tegelijkertijd hebben veel grote organisaties elementen uit de Reggio-pedagogiek opgenomen in hun pedagogische visie. Toen ik voor mijn werk als schrijvende pedagoog op zoek ging naar praktijkvoorbeelden van de Reggio-werkwijze, bleek deze op een aantal plekken in Nederland springlevend. Dat inspireerde mij tot het schrijven van dit boek.

Voor wie

Het boek is allereerst geschreven voor medewerkers en begeleiders in de kinderopvang en het onderwijs aan jonge kinderen. Pedagogisch medewerkers (pm'ers), leerkrachten, pedagogisch coaches, VVE-coaches, intern begeleiders of leidinggevenden en beleidsmedewerkers. Voor de leesbaarheid noem ik de mensen die direct met kinderen werken: medewerkers, behalve in sommige citaten. De mensen die deze medewerkers begeleiden of ondersteunen noem ik begeleiders.

Na de Inleiding van dit boek schakel ik over op de 'wij-vorm' in de hoofdstukken 1 tot en met 10.

Begeleiders spreek ik aan met 'jij'. De vragen bij ieder hoofdstuk zijn bedoeld om begeleiders aan het denken te zetten over hun rol en om ze op ideeën te brengen voor het werken met de teams.

Het boek is ook geschikt voor alle mensen die op zoek zijn naar inspiratie voor het creatief en educatief werk met jonge kinderen in groepen. Daarnaast is het boek bruikbaar bij het opleiden of bijscholen van medewerkers in de kinderopvang en de onderbouw van het basisonderwijs. Reggio-pedagogiek gaat over het leren van nul-tot-zesjarigen, over 'ontdekkend leren' van het jonge kind. Zowel in de opleidingen als in de pedagogische praktijk groeit de belangstelling voor dit onderwerp. Op veel plaatsen werken kinderopvang en onderwijs samen in kindcentra voor 0-12 jarigen.

Bij het ontwikkelen van een gezamenlijke pedagogische aanpak voor het jonge kind kan dit boek goed van pas komen.

Taalgebruik en woorden van dank

Omdat medewerkers in de kinderopvang en het basisonderwijs meestal vrouwen zijn, lijkt het me logisch om over hen in de vrouwelijke vorm te schrijven. De praktijkvoorbeelden in dit boek komen uit babygroepen, peutergroepen, voorscholen, buitenschoolse opvang en kindcentra, waar onderwijs en kinderopvang

samenwerken. Voor de leesbaarheid gebruik ik zo veel mogelijk de term kindcentra.

Dat geldt ook voor de term 'werk' van kinderen: het spel, de activiteiten, de knutselwerkjes, maar ook het onderzoek van kinderen vat ik samen onder de term 'werk'. Zelfs in situaties waarin het lijkt of een kind niets doet, kan het zijn dat een kind hard aan het werk is, door intensief te kijken naar de omgeving of naar de andere kinderen.

Het woord 'ouder' is eigenlijk te beperkt om aan te duiden dat ieder kind deel uitmaakt van een familiesysteem waar kinderopvang en onderwijs mee te maken krijgen op het moment dat een kind bij hen binnenkomt. Voor de leesbaarheid gebruik ik toch 'ouder' als het om ouders, verzorgers en betrokken familieleden gaat.

Door heel Nederland heb ik mensen bereid gevonden om mij te ontvangen in hun kindcentrum. Ik mocht in de groepen kijken en – ondanks de drukke werkzaamheden – maakten medewerkers en begeleiders tijd vrij om uitgebreid met me te praten. Bij alle ontmoetingen werd ik getroffen door het vertrouwen dat mensen in mij stelden. De meeste foto's in dit boek zijn gemaakt in de dertien kindcentra die ik heb bezocht. Medewerkers hebben veel moeite gedaan om toestemming van ouders te krijgen voor publicatie van de foto's, daar ben ik ze zeer dankbaar voor. Speciale dank aan Sella

van de Griend, directeur van de Happy Kids basisschool in Utrecht en de familie Muskens voor hun medewerking bij het maken van foto's in de school.

De citaten uit de praktijk van de kindcentra brengen de Reggio pedagogiek in dit boek tot leven. In het boek beschrijf ik zo concreet mogelijk wat ik in de groepen heb gezien en gehoord. Het zijn geen objectieve observaties, ze worden gekleurd door mijn ervaringen als pedagoog en mijn enthousiasme over deze manier van werken. Achterin het boek is een overzicht van de kindcentra die ik bezocht heb. Elke ontmoeting verliep weer anders, op een paar centra ben ik nog een keer teruggekomen voor een foto of een aanvullend gesprek. Ik heb echt genoten van deze bezoeken en het enthousiasme van de medewerkers en hun begeleiders voor deze 'prachtige pedagogiek'.

Naast de praktijkbezoeken en de literatuur zijn er nog andere bronnen die ik gebruikt heb bij het schrijven van dit boek. Ik heb veel waardevolle aanwijzingen gekregen van mensen uit mijn netwerk: persoonlijk, via LinkedIn en telefonisch. De goed gedocumenteerde verslagen van bijeenkomsten uit het Reggionetwerk zijn ook een rijke bron. Tussen oktober 1998 en februari 2008 zijn er 32 van deze netwerkbijeenkomsten geweest met pedagogen en kunstenaars, in de vorm van werkbezoeken en scholingsbijeenkomsten.

De citaten uit de bijeenkomsten zijn soms wel twintig jaar oud, maar nog heel bruikbaar om de Reggiopedagogiek duidelijk te maken.

Daarnaast put ik uit mijn ervaring als pedagoog in de kinderopvang en als schrijvende pedagoog, vooral opgedaan tijdens mijn bezoeken aan kindercentra. Bij alle citaten vermeld ik plaats en datum van het bezoek of een publicatie waarin ik de ervaringen heb verwerkt.

Veel dank ben ik verschuldigd aan fotograaf Ingeborg Dennesen. Zij leerde me om zelf te fotograferen in de kindcentra en gaf me waardevolle adviezen en voorbeelden voor de vormgeving van het boek. We hebben heel fijn samengewerkt en ik heb veel van haar geleerd.

Het manuscript van het boek is zorgvuldig doorgenomen door Joop Berding en door Wouter Pols. Ze hebben allebei een schat aan ervaring als schrijver en zijn zeer deskundig op het gebied van pedagogiek en onderwijs. Onze discussies hebben mijn denken over de pedagogiek op een hoger plan gebracht en hun enthousiasme heeft me vertrouwen gegeven bij het zetten van nieuwe stappen.

Tot slot: een diepe buiging voor Loris Malaguzzi en de ouders van Reggio Emilia die na de ellende van de Tweede Wereldoorlog de moed hadden om iets nieuws te beginnen en die hun pedagogische werkwijze aan de wereld hebben getoond.

Wat ik de lezer toewens

Er treedt nu een nieuwe generatie medewerkers en begeleiders aan, die misschien nog niet zo bekend zijn met de Reggiopedagogiek. Ik hoop dat zij geïnspireerd raken door de ideeën en praktijkvoorbeelden in dit boek en dat zij daarmee de teams waarin ze werken enthousiast kunnen maken om hun werk pedagogisch te verrijken. Er worden nog steeds studiereizen naar Reggio Emilia georganiseerd. In Nederland zijn er ook cursussen en workshops over de Reggiowerkwijze te vinden, zie de websites bij het literatuuroverzicht in dit boek.

Medewerkers en begeleiders vormen de schakel tussen de praktijk van alledag in de groepen en de pedagogische taak van de kinderopvang. Door iets van de Reggiopedagogiek toe te voegen aan hun pedagogische bagage, hoop ik hun blik op het pedagogisch werk in de groepen te verruimen en inspiratie te bieden voor de groepen waarmee zij werken. Mijn wens is dat de lezers dit boek kunnen gebruiken om het werken met jonge kinderen creatiever, socialer, avontuurlijker en mooier te maken en dat ze net zo enthousiast worden als ik over deze prachtige pedagogiek.

Inge van Ryn

Juni 2022

Voorwoord

Inleiding

Indrukwekkende reis

Van alles wat ik in de kinderopvang heb meegemaakt, heeft de studiereis naar Reggio Emilia de meeste indruk op me gemaakt. Het is maart 2000. Drie touringcars vol medewerkers uit de kinderopvang en het onderwijs reizen vanuit Nederland naar een stadje in Noord-Italië. Daar werken de kindercentra nauw samen met kunstenaars, ouders en de gemeente. Ieder kindercentrum heeft een atelier met heel veel verschillende materialen. De kinderen ontdekken met hulp van de kunstenaars wat je allemaal met die materialen kunt doen. Zo komen er geweldige projecten tot stand, waarbij de kinderen de ruimte krijgen om zich in 'honderd talen' te uiten en met elkaar op onderzoek uit te gaan.

Al snel wordt duidelijk dat het hier niet om een kant-en-klare methodiek gaat. Het is een pedagogische visie op het samenleven en leren van jonge kinderen in een groep. Daarbij ligt de nadruk op het gemeenschappelijke: bij het leerproces van kinderen en het samenzijn in de groep.

De werkwijze past bij de geschiedenis en de cultuur van de streek Emilia Romana, waar de kindercentra gevestigd zijn. Ik ben diep onder de indruk van wat ik zie en hoor. De pedagogische visie wordt hier op een prachtige manier in praktijk gebracht. Zou zoiets in Nederland ook kunnen?

Terug in Nederland

Enthousiast sluit ik me aan bij het landelijk Reggionetwerk, opgericht door de Stichting Pedagogiekontwikkeling. Er is grote bevoegdheid bij de deelnemers. Op studiedagen krijgen we beeldschone dia's te zien; we denken na over een krachtig kindbeeld, discussiëren over de rol van de ateliermedewerker en de pedagoog en gaan weer vol inspiratie terug naar ons werk. In cursussen op de werkvloer proberen we Reggio te vertalen naar de Nederlandse situatie. Al snel ontstaat er discussie: is het wel 'echt Reggio' waar we mee bezig zijn? Zelf zie ik Reggio als een inspiratiebron, net als andere inspiratiebronnen. Zoals Maria Montessori,

die haar werkwijze in Italië ontwikkelde in een praktijk van kinderen met een beperking. Of Janusz Korczak, die een weeshuis leidde in het getto van Warschau. Of Emmi Pikler, een Hongaarse kinderarts van wie we veel hebben geleerd over het werken met baby's. Iedere pedagogische praktijk heeft een eigen geschiedenis en een eigen maatschappelijke context. In Reggio Emilia speelt de sociale gemeenschap een belangrijke rol bij de opvoeding van kinderen. In Nederland hechten we vandaag de dag veel waarde aan de zelfstandigheid van het individuele kind en de persoonlijke competenties. In Reggio is een hecht verband van tientallen gemeentelijke kindercentra, waar alle kinderen vijf dagen per week naartoe gaan. In Nederland is de kinderopvang een lappendeken: van peuterleerplek tot integraal kindcentrum, van zelfstandige kinderdagverblijven tot internationale reuzen. Dat gaat nooit 'echt Reggio' worden, in mijn ogen. Maar Reggio kan de Nederlandse kinderopvang zeker inspireren, door de thema's uit de Reggio-pedagogiek te vertalen naar de Nederlandse situatie.

Pedagogische taak

Hoe kan de Reggio-pedagogiek vandaag de dag inspiratie bieden aan het werken met jonge kinderen in Nederland? Dat is de centrale vraag in dit boek. Ik beschrijf hoe de thema's uit de

Reggiopedagogiek vertaald kunnen worden naar de alledaagse Nederlandse praktijk. Bijvoorbeeld door als begeleider samen met medewerkers naar het leerproces van kinderen te kijken en te zien hoe de kinderen hun wereld onderzoeken en met elkaar communiceren. Als begeleider ga je met medewerkers in gesprek over hun rol in de groepen: wat doen ze om kinderen te helpen zich met de groep te verbinden? Hoe dagen ze ieder kind uit om – binnen de veilige relaties in de groep – op onderzoek uit te gaan? In dit boek beschrijf ik hoe je in die gesprekken gebruik kunt maken van de Reggio-pedagogiek. Die Reggio-pedagogiek is geen doel op zich, maar een inspiratiebron bij het werken aan de pedagogische taken van de kindcentra. Je wilt als begeleider samen met medewerkers nadenken over die pedagogische taken, zodat ze er bewust mee bezig zijn in hun werk op de groepen. De pedagogische taak is allereerst: ieder kind uitdagen om mee te doen in de groep. De groep is de wereld waar kinderen kunnen ontdekken wat hun plek is, waar ze anderen kunnen ontmoeten en waar ze zin krijgen om mee te doen.

Pedagogisch beleid

In Nederland werken alle kindercentra met een pedagogisch beleidsplan, dat is verplicht volgens de Wet kinderopvang. In dat plan staat beschreven hoe elk onderdeel van het

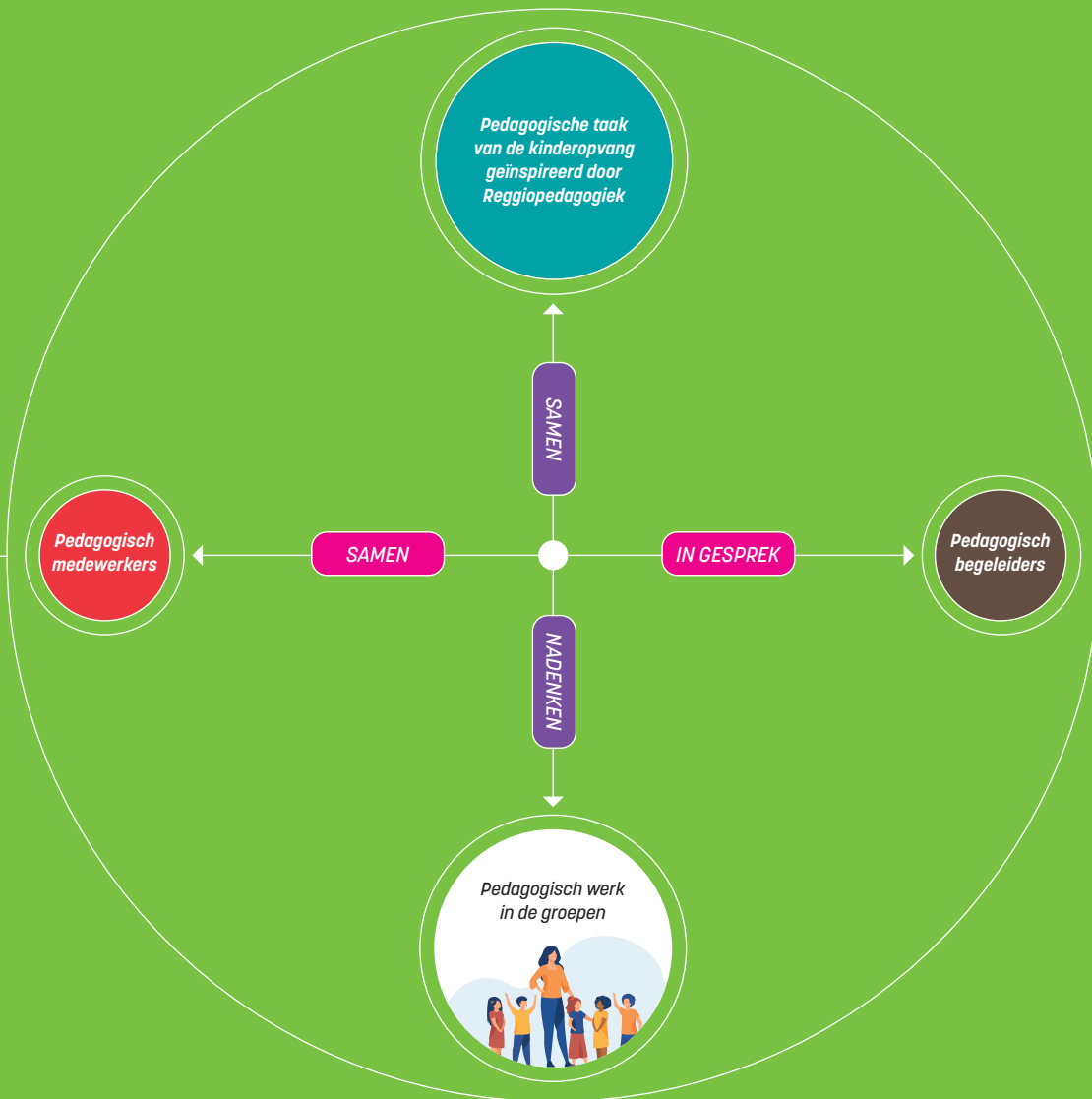
pedagogisch beleid in praktijk wordt gebracht. Iedere twee jaar is er een landelijk onderzoek, de Kwaliteitsmonitor, om te onderzoeken hoe de Nederlandse kinderopvang ervoor staat. Uit de scores blijkt steeds opnieuw dat de pm'ers vier onderdelen goed in de vingers hebben: veiligheid bieden, respect voor autonomie tonen, structuur aanbrengen, praten en uitleggen. Maar de Kwaliteitsmonitor laat ook zien dat twee onderdelen lastiger in praktijk te brengen zijn. Het gaat om ontwikkelingsstimulering en het begeleiden van interacties tussen de kinderen.

Juist deze onderdelen zijn belangrijk in de Reggiopedagogiek. In de groep draait het om samen leven en samen leren, waarbij de onderlinge interacties tussen kinderen worden aangemoedigd. Reggio laat zien dat jonge kinderen veel van elkaar leren als ze uitgedaagd worden om zich in 'honderd talen' te uiten en met elkaar 'in gesprek' te gaan. De voorbeelden uit de Reggiopedagogiek kunnen ons inspireren om over ontwikkelingsstimulering en het begeleiden van interacties in gesprek te gaan. Niet zozeer om de scores in kwaliteitsmetingen te verbeteren, maar vooral om samen aan de pedagogische taak van de kinderopvang te werken. Die pedagogische taak geeft houvast en richting aan de gesprekken: daar willen we naartoe met de kinderen.

Praktijkvoorbeelden

In dit boek komt de praktijk van het werken met de Reggiopedagogiek in beeld. Medewerkers vertellen en tonen hoe ze met de kinderen bezig zijn. Daarnaast komen begeleiders en kunstenaars aan het woord, ze vertellen hoe ze medewerkers aanmoedigen om nieuwe dingen te proberen en om na te denken over wat er in de groepen gebeurt. Hun ervaringen en verhalen worden steeds gekoppeld aan thema's uit de Reggiopedagogiek. Er zijn voorbeelden uit de baby- en peuteropvang, uit groep 1 en 2, uit de bso en uit VVE-groepen. De voorbeelden uit de VVE laten zien hoe het werken aan VVE-doelen gekoppeld kan worden aan de Reggiopedagogiek. Hiermee kunnen VVE-coaches de medewerkers helpen om soepeler met de VVE-programma's om te gaan en oog te krijgen voor het gezamenlijke en creatieve leerproces van kinderen in de groep. De meeste praktijkvoorbeelden zijn afkomstig uit de Nederlandse kinderopvang en het basis-onderwijs van vandaag de dag. Gekoppeld aan de Reggiopedagogiek bieden ze nieuwe inzichten en inspiratie voor de het werken met jonge kinderen.

Figuur 1.1
Reggiopedagogiek als
inspiratiebron voor
het werken aan de
pedagogische taak.

Hoe het boek is opgebouwd

Hoofdstuk 1 gaat over de pioniers van Reggio Emilia. Het is een korte schets van de oprichting van kindcentra door de ouders in Reggio Emilia en de ondersteuning die ze daarbij kregen van Loris Malaguzzi. Ook het werk van de Reggio-pioniers in Nederland komt aan bod.

Hoofdstuk 2 is een introductie in de Reggio-pedagogiek. Zeven thema's vatten de kern van de Reggiopedagogiek samen.

Thema 1: werken in projecten.

Thema 2: een rijke leeromgeving.

Thema 3: observeren en documenteren.

Thema 4: samen op ontdekkingsreis.

Thema 5: honderd talen.

Thema 6: groepscommunicatie.

Thema 7: verbindingen met de wereld.

In **hoofdstuk 3 tot en met 9** worden deze thema's aan praktijkvoorbeelden uit de Nederlandse kindcentra gekoppeld. Daarbij komen zo veel mogelijk deelnemers aan het woord: kinderen, ouders, medewerkers, kunstenaars en begeleiders. Elk hoofdstuk geeft inspirerende voorbeelden om mee aan de slag te gaan in de kindcentra van vandaag de dag.

Deze hoofdstukken eindigen steeds met een korte samenvatting, gevolgd door vragen die begeleiders kunnen gebruiken om (met elkaar of met hun teams) mee aan de slag te gaan. Voor meer informatie zijn er verwijzingen naar literatuur en websites. De foto's uit de kindcentra maken de praktijk van de Reggiopedagogiek concreet zichtbaar. Ze vertellen in kleine verhaaltjes hoe de kinderen met elkaar in gesprek zijn bij hun onderzoek van de wereld.

Hoofdstuk 10 is een korte terugblik die de hoofdlijnen samenvat, gevolgd door een overzicht van de gebruikte literatuur en enkele websites voor meer informatie over Reggio.

In **bijlage 1** staat een korte omschrijving van de kind(er)centra die aan dit boek hebben meegewerkt en in **bijlage 2** een verantwoording van de afbeeldingen.

Van Reggio naar Nederland

1

'We onderschatten het kind. We denken dat het dit nog niet kan, dat nog niet weet, achterloopt in z'n ontwikkeling en dat willen we dan snel-snel repareren.'

(Loris Malaguzzi)

Inleiding

In dit hoofdstuk kijken we naar de pioniers van Reggio. Allereerst naar de mensen die kort na de Tweede Wereldoorlog in Reggio Emilia nieuwe kindcentra oprichtten. Wat waren hun bedoelingen, hoe werkten zij samen, welke kinderen kwamen er in de centra en hoe ontwikkelden de kindcentra zich verder? Het verhaal over de pioniers wordt steeds afgewisseld met blokjes tekst over de Nederlandse kinderopvang vandaag de dag. Wat zijn de tradities in ons land als het gaat om de oprichting van kindercentra, de ouderbetrokkenheid, het verbeteren van kansen voor kinderen en de maatschappelijke positie van de kindercentra?

Het hoofdstuk besluit met een stukje over de Reggio-pioniers in Nederland. Deze pioniers hebben veel mensen in de kinderopvang en het onderwijs geïnspireerd om in hun eigen praktijk met de Reggiopedagogiek aan de slag te gaan.